Ženitovanjski običaji na Dravskem polju niže Ptuja

[Sv. Marko (Markovci), Nova vas, Bukovci, Stojnci][1]

Boris Orel

1. *Snubljenje, vógledi.* Kakor povsod drugod je tudi pri Sv. Marku (ali po starem: v Markovcih) in njegovih bližnjih vaseh običajni čas ženitev predpust. Fant se z dekletom, ki mu ugaja in ga rad vidi, navadno poprej naskrivaj dogovori glede snubitve. Tak dogovor oziroma sporazum med med njima je prvi pogoj uspešnega snubljenja. Snubljenju pravijo pri Sv. Marku: vógledi. Gredo v ógledi. Fanta spremlja v hišo njegove izvoljenke prijatelj, navadno tisti, ki si ga je fant izbral, da mu bo za starešino na svatbi. Ko prideta v hišo, govorijo sprva o vseh drugih stvareh, samo o ženitvi ne. Govorijo o vremenu, o letini, o teh in onih ljudeh, o vojski in podobnem. Po teh razgovorih pa naposled po ovinkih razodeneta bodoči ženin in starešina pravi namen njunega prihoda. Starešina govori staršem neveste približno takole: »Na vašem vrtu raste ena rožca, ki lepo dehti. Povem vam, da si je to vašo rožco nekdo poželel in da jo želi utrgati in s seboj vzeti.« Ako se zedinijo za nevesto, zlasti pa za doto, potem domači postrežejo snubcem s klobasami in vinom. Klobase na mizi so najboljše oznanilo, da je snubač uslišan.

2. *Vabljenje na poroko. Zovčini, povábiči.* Takoj po prvih oklicih t. j. štirinajst dni pred poroko je treba povabiti na poroko sosede, nevestine in ženinove sorodnike, znance in prijatelje. Danes vabita na poroko kar ženin in nevesta sama, v preteklih časih pa je bilo v tem pogledu precej drugače, kajti v imenu ženina in neveste so vabili na poroko tako zvani zovčini ali povábiči, ki jih starejši ljudje pri Sv. Marku in v njegovih bližnjih vaseh (Nova vas, Bukovci, Stojnci itd.) še kaj dobro pomnijo in vedó povedati o njihovem svečanem vabljenju marsikatere podrobnosti. Zovčin, povabič, vabič, vseh teh nazivov so se včasih več ali manj poslu-ževali pri Sv. Marku, v Novi vasi in drugod, toda po raznih izpraševanjih sem ugotovil, da je zovčin na tej strani Drave pri Sv. Marku doma, medtem ko povabiče in vabiče poznajo onstran Drave v Halozah. V Novi vasi pri Sv. Marku sta vabila na poroko dva zovčina, enega si je izbrala nevesta, drugega pa ženin. Tu in tam pa sta bila oba zovčina ženinova tovariša. Za zovčina ni bil vsakdo sposoben. V prvi vrsti je moral biti zovčin dober govornik in neugnan šaljivec ter burkež. Zovčina sta bila primerno oblečena in našemljena. Imela sta na sebi kake vojaške rdeče hlače ali pa hlače, ki sta si jih sešila iz pisanih robcev, dalje sta imela belo srajco, na glavi

[1] Februarja 1941. sem se na povabilo župnika Ign. Groblarja in po naročilu ravnateljstva Etnografskega muzeja v Ljubljani z dr. Fr. Kosom, kustosom Etnografskega muzeja, udeležil več ženitovanj v markovški fari. Ob tej priliki sem si zapisal nekaj važnejših obrednih prizorov in običajev, ki jih pa žal ni bilo več mnogo. Zaradi tega sem si moral svoje skromne zapiske in vtise s teh ženitovanj izpopolniti z ustmenim izročilom, t. j. s pripovedovanjem starejših ljudi. Opis ženitovanjskih običajev, ki ga v naslednjem prinašam, seveda še ni popoln in izčrpen. Poprašati bi bilo treba še tega ali onega starino ter marsikaj še zapisati.

pa visoko čako iz papirja. Od te čake so jima padali pisani papirnati trakovi po hrbtu in spredaj po obrazu, ki je bil skoraj popolnoma zakrit. Bila sta oborožena s pištolami in s sabljo, ki sta si jo za šalo pripasala na desni mesto pravilno na levi strani. Ko sta čestokrat kolovratila skozi Ptuj, so se jima zaradi tega oficirji silno smejali. V rokah pa sta zovčina nosila posebno palico, krivo kot steblo v živem plotu, palico iz korena, ki se dá lepo zasukati. Ta palica je bila lepo okrašena, na njej so bili obešeni zvončki. Končno sta nosila na motvozu dve buči: v eni je bilo vino, v drugi pa proso. Nekaterim sta ponudila vino, drugim pa sta nasipala v kozarce proso.

Sorodniki so za visoki obisk zovčinov že nekaj dni poprej izvedeli. Zlasti ženske so imele veliko spoštovanje do zovčinov. Morale so pred njunim prihodom dobro pomesti vso hišo, očistiti vso opravo, vse kote, stene in strope. Bog varuj, ako bi zovčina iztaknila kako pajčino. Ko sta zovčina prišla, sta najpoprej uganjala razne burke. V prvi vrsti sta čitala dva evangelija: prvi je bil zmišljen in šaljiv, drugi pa je bil resničen in je govoril o dogodku v Kani galilejski. Nato sta vabila gospodarja in gospodinjo na poroko, na široko in dolgo razlagala, kakšne dobrote ju čakajo na gostiji, govorila sta o dobri slanini, ki da je obvisela na sami paučini [pavočini, pajčini; najpopolnejši in najvernejši tak govor zovčina nam je ohranjen v rokopisu, pisanem v bohoričici ter najdenem v Polenšaku: »Vloga pozavčinov pri prleškem gostüvanju]. Ko sta zovčina izrekla besedo »paučina«, sta začela stikati po vseh hišnih kotih, da bi našla kje kako pajkovo mrežo. Če sta kaj našla, sta nato ženske pošteno ozmerjala. To je bila velika sramota za hišo in gospodinjo. Ko so domači obljubili, da bodo prišli na gostijo, so dali nato obema zovčinoma južino. Čestokrat pa se nikakor niso mogli pogoditi, ali bodo šli na gostijo ali ne. Nekateri pa so se tudi zavoljo lepšega branili, da ne bodo šli, navsezadnje pa so le prišli. Po uspešno opravljenem poslanstvu sta se zovčina poslovila in odšla k naslednjemu sorodniku ali znancu. Med potjo sta vriskala ter streljala s pištolo v zrak.

Ko sta zovčina obiskala vse sorodnike, prijatelje, sosede in znance in jih povabila na gostüvanje, kar je trajalo včasih teden dni, sta svojo pustno obleko odložila ter si pripasala bele predpasnike. Pričela sta klati prašiče, skrbeti za vino itd. Na gostiji sta bila šaljiva točaja in strežnika. In zovčina-strežnika poznajo še današnji ženitovanjski običaji, ki živijo pri Sv. Marku in v njegovih vaseh.

3. *Bala.* Stari ljudje so mi trdili, da bale v prejšnjih časih niso vozili. Tako je tudi danes. Nevestino opravo in njene stvari navadno v temi speljejo na novi dom.

4. *Večer pred poroko.* Od ženina se poslavljajo fantje. Na njegovem domu pojó, domači jim postrežejo s kruhom in vinom. Pri nevesti pa dekleta delajo pušelce ter okrašujejo hišo. Kadar so gotove, dobé južino. Za tem zapojo razne pesmi, primerne za ta večer.

5. *Ženin se oprošča.* Na ženinovem domu so zbrani vsi njegovi svatje, starešina in seveda starši. Najprej nagovori ženina njegov starešina s primernimi besedami. Opozarja ga na zakonski stan, na njegove dolžnosti in svetosti, hvali nevestine lastnosti, ga pozove, da poprosi starše za odpuščanje, če so kaj imeli med sabo. Končno napije Šentjanža žegen. Ženin poklekne na pručico, položeno pred njega, sklene roki k molitvi ter prosi:

»Oče in mati, odpustita mi, če sem vaju kdaj žalil!« Nato spregovori oče nekaj spodbudnih besed, ki se tičejo zakonskega stanu, ter na koncu pravi: »Ljubi sin, zdaj te blagoslovim v imenu Očeta in Sina in sv. Duha. Amen!«

6. *Po nevesto gredo.* Po nevesto gredo vsi ženinovi svatje, ženin s svojim starešino, z godci [harmonikar, klarinetist], vsem na čelu pa kopjaš s svojim kopjem, ki ga nosi v rokah.

Ženitovanjski sprevod s kopjašem na čelu na poti v cerkev

Kopjaš daje ženitovanjskemu sprevodu poseben slavnostni značaj. Mimo tega pa vnaša v ženitovanjski obred mnogo življenja, veselosti in poskočnega plesnega ritma. Na levem rokavu in za klobukom je okrašen z velikimi pušelci in raznobarvnimi trakovi, ima bele rokavice, preko ramen pa slovensko trobojnico, t. j. obramnico. Svojčas so bili še bolj ozaljšani z židanimi robci. V svojo ženitovanjsko obredno službo stopi kopjaš tedaj, ko ženin s starešino in svati odhaja iz hiše po svojo nevesto. Zunaj se postavi poleg vrat, svoje kopjé, na katerem so pritrjeni lepa kmečka ruta kot zastava in številni raznobarvni trakovi, pa dviga nad pragom kvišku in tvori z njim nekak slavolok, pod katerim gredo svatje ven iz hiše po nevesto. Pred poroko je vloga kopjaša v glavnem dostojanstveno zadržana, bolj tiha in mirna. Njegove tovarišice so svaterce [svatevce], belo oblečene deklice, nevestine družice, za katere skrbi ves čas svatbe.

Ko pridejo pred nevestino hišo, najdejo vrata zaprta in zaklenjena takó, da ne morejo v hišo. V hiši pa so nevestini svatje s starešino. Ženinovi svatje trkajo na vrata in vpijejo: »Kaj še zdaj spite? Odprite!« Domači pa jih vprašajo skozi okno: »Po kaj ste prišli? Mi čemo vedet, kaj ste vi za eni ljudje? Ali ste pošteni? Kakšne vere ste?« Nato ženinov starešina zunaj pred vrati pokaže »patanošter«: »Vidite, take vere smo!« Svojčas so prišlecem stavljali razne uganke. Šele ko so nekaj teh ugank rešili, so jih

pustili v hišo. Ali v hiši nikakor ne smejo dalje od velikega trama, ki je na stropu sredi hiše. V hiši se pogajajo dalje. Domači ponujajo: »Pokusite to pijačo! Če vam bo ugajala, boste pri nas ostali, če pa ne, potem lahko greste!« In ponudijo prvo kupico ženinovemu strešini. V kupici pa je jesih. Starešina pokusi pijačo, odkima ter pravi: »Pri tem ne ostanemo, rajši gremo!« Nato mu dajo drugo kupico, v kateri pa je runina [pesina] voda, podobna črnemu vinu. Starešina zanika, da tudi ta pijača ni zanj. Naposled mu ponudijo kupico pravega dobrega vina. Starešina ga pokusi in pravi: »No, pri tem pa ostanemo!« Domači pa se pogajajo dalje: »Zdaj ko vam pijača ugaja, pa nam dajte gruntni list!« Starešina je za hip v zadregi, iz katere pa se izvleče na ta način, da jim dá hrastov list, ki je res gruntni list, t. j. list od hrastovega drevesa, ki raste na gruntu. Domači zahtevajo dalje: »Zdaj pa nam dajte tak »šnajctihel«, ki ima pet cifov [oglov].« Starešina premišlja in premišlja, slednjič pa se le spomni ter dá roko [ki ima pet cifov]. To je prilika, ko si vsi sežejo v roke in se prisrčno pozdravijo. Zdaj so se v glavnem uravnali. Starešina, ženin in njegovi svatje sedejo za mizo. Strešina pravi: »Mi smo po nekaj prišli, pa nič ne vidim tega, kar bi mi radi imeli.« Nato vstane kopjaš ter gre iz hiše. Vrne se kmalu in pripelje pred starešino staro ženo. »Ali je ta prava?«, ga vprašajo domači. Starešina odgovori: »Po desni je prava, po levi pa ne.« Zdaj kopjaš pripelje dve svaterci. »Ali je katera od njih prava?« Starešina: »Malo boljša je že, pa še ni prava.« V tretje pa pripelje kopjaš v hišo pravo nevesto, na kar starešina potrdi: »Tota je prava!« Nevesta prinese pušelc za ženina in za starešino ter liter vina, ki ga kar se dá močno postavi pred starešino na mizo rekoč: »Tukaj vam darujem en mali dar, naj vam dasta Jezus in Marija večjega.«

7. *Nevesta se poslavlja.* Nevestin starešina nagovori nevesto: »Poprosi zdaj svoje starše, da te blagoslovijo, poprosi jih odpuščanja, če si jih kaj razžalila. S tem napijem Šentjanža žegen!« To vino [Šentjanža žegen] pijeta potem nevesta in ženin in za njima ga pijejo vsi svatje. Ko se je nevesta poslovila od staršev in jih jokaje prosila odpuščanja, nagovori nevestin oče ženina ter oba blagoslovi: »Dragi ženin, tu ti izročam svojo neizkušeno hčer, imejta mir in zadovoljstvo! V imenu Očeta in Sina in sv. Duha. Amen.«

8. *Poroka. Zdávanje, zdávaje.* Kopjaš zopet prvi z godci odide iz hiše ter stvori s kopjem nad hišnim pragom ženitovanjski slavolok, pod katerim gredo vsi ven na prosto. Zunaj se zvrstijo k poroki in sicer gredo peš ali pa se peljejo z vozmi. Ako je vas količkaj oddaljena od farne cerkve sv. Marka, se običajno pripeljejo k sv. Marku z vozmi. V prvem vozu se vozijo: kopjaš, godci, eden ali dva zovčina, v drugem vozu sedijo ženin, starešina in ena svaterca, v tretjem pa je nevesta, kraj nje debela mati [t. j. žena strešine], v rokah ima liter šentjanževca, dalje druga svaterca ter še kaka nevestina pajdašica ali pa kar obe svaterci skupaj. V ostalih vozovih se vozijo ostali svatje. V prejšnjih časih pred vojno so našteli 15 do 20 voz, danes pa jih je največ štiri do pet, kajti svatje izvečine ostanejo doma in čakajo, da se ženin in nevesta z ostalimi vrneta od poroke.

Nevesta [sneha] je danes oblečena v belo obleko, povrh je ogrnjena z belim stehlom [stehl = das Tüchl], na glavi ima običajen bel poročni venec, v rokah nosi šopek suhih rož. V starih časih pa je imela nevesta spodaj bel gvant, zgoraj pa črno žametno kučemajko, židane trakove okrog pasa, navadno rdeče ali plave. Glavo pa ji je krasil zelen venec. Ženin

je nosil velik burmus, visoke škornje ter črn klobuk. Od ostalih moram omeniti še dva zovčina, ki se tudi udeležita ženitovanjskega sprevoda. Na sebi imata bel predpasnik, preko ramen pa svež in bel prtič.

Godci igrajo poskočne, tudi posebne koračnice, zlasti ko se vozijo skozi vasi. Če se nevesta moži v drugo vas ali faro, potem fantje iz vasi, kjer je nevesta doma, šrangajo. Šrango pripeljejo čez cesto. Fantje zahtevajo od ženina, da mora nekaj plačati. Plača toliko, za kolikor se pogodijo, po navadi 100 dinarjev.

Ko v župnišču uredijo vse formalnosti, se napotijo peš v cerkev sv. Marka, na čelu sprevoda koraka kopjaš. Poleg neveste gre v cerkev debela mati, ki nosi v culi mnogo narezanega kruha in ga deli zvedavim otrokom pred cerkvijo. [Po mojem mnenju se je običaj delitve kruha moral svoj čas ponoviti tudi po poroki.] Kopjaš spet stvori nad cerkvenim pragom s kopjem slavolok, pod katerim gredo pari v cerkev. V cerkvi je najprej poročni obred, za priči sta običajno obe starešini. Po poroki ali zdavanju pijejo v cerkvi pred oltarjem vsi po vrsti Šentjanža žegen.

Kopjaš meče svoje kopje kvišku

Prvi pride po poroki iz cerkve kopjaš, z njim godci, ki pa navadno čakajo konca poroke kje v bližnji gostilni. Seveda, ko je poročni obred pri kraju, morajo biti godci pred cerkvijo in sprejeti poročni par in svate s poskočnimi koračnicami ali polkami. Zdaj po zdavanju je kopjaš povsem izpremenjen. Godci godejo, kopjaš pa na njihovo muziko koraka, pleše in se vrti. Vriska, kopje dviga kvišku in ga celo meče visoko v zrak in ga potem z roko urno lovi. Na tak način prav za prav kopjaš izraža veliko veselje nad poglavitnim poročnim dogodkom v cerkvi ter ves radosten oznanja s svojim plesom in metanjem kopja v zrak: gostüvanje se je pričelo! Ko nevesta z ženinom prihaja iz cerkve, je kopjaš takoj pri cerkvenih vratih: pod njegovim kopjem gredo ženin, nevesta in svatje iz cerkve.

Svojčas sta ženin in nevesta metala otrokom pred cerkvijo peneze.

9. *Nevesto pripeljejo.* Ženin in nevesta se nato odpeljeta s svati navadno takoj na ženinov dom. Stopita v hišo pred ženinove starše, ki jih ženin poprosi, da sprejmejo njegovo ženo za svojo. Nevesta pa jim

prinaša blagoslov od sv. maše, poklekne ter prosi starše: »Prosim, sprejmite me za svojo hčer.«

Potem gredo svatje kaj radi v bližnjo gostilno, med tem pa kuharice pripravijo obed. Prične se ženitovanjska gostija, gostüvanje ali gostüvaje.

10. *Gostija, gostüvaje, gostüvanje.*

a) Splošno. Hiša, v kateri je gostija, je okrašena z venci in s pisanimi papirnatimi trakovi. Zunaj na hišnih ograjnih vratih ali pa kje na hišnem plotu so pritrjene smrečice, majhni mlaji, polni raznobarvnih papirnatih trakov. Ti mlaji naj opozarjajo voznika, popotnika, berača in vsakega drugega, ki tod mimo gre, da je v hiši gostüvanje. Tudi notranjost hiše, v kateri je gostija, je primerno okrašena: od stropa visijo razni papirnati ježi, verižice, krone, sv. Duh v podobi goloba i. dr.

Za ženitovanjsko mizo sedijo takó kot običajno na svatbah v drugih krajih: na zgornjem najlepšem koncu mize sedita ženin in nevesta, okrog njiju svaterce, dalje kopjaš, kje na sredi mize starešina z debelo materjo itd. Ako gostüvajo na ženinovem domu, imajo nevestini svatje prednost, ako pa je gostija na nevestinem domu, pa so prvi ženinovi svatje. Navadno je na gostiji toliko ljudi, da zmanjka krožnikov, zato ima vsak par po en krožnik. Zovčina-strežaja skrbita za red, spravljata goste skupaj ter nosita na mizo jedila ter vino.

b) Obed. Pred obedom starešina vstane, za njim vsi svatje in zmolijo »Oče naš«. Po dokončani molitvi želi starešina vsem skupaj: »Bog žegnaj!« Najprej jedó gosposko mesno juho z rezanci. Svojčas pa je morala biti prva »kisla juha«. Dalje nosita zovčina na mizo: svinjsko meso, ki ga radi namakajo v hrenovo omako, kuretino, zelje, praženo pogačo itd. Ne manjka narezanih povitic, olupov, krapčičev in naravno tudi ne dobrega vina, ki vliva vsem veselo razpoloženje. Žal da so na kmetske svatbe že močno prodrle gosposke torte. [To so kvarne posledice gospodinjskih šol in raznih kuharskih tečajev.] Med obedom se oglasi godba, svatje pričnó peti. Petje vodijo cerkvene pevke, ki jih povabijo med svate. V hišo stopi tudi kak berač [prežarov pri Sv. Marku ne poznajo] in takole vošči: »O da bi imela polno hleva živine, v hiši vajni pa polno družine.« Poglavitni ženitovanjski jedi pa sta poronj [puran] in bosman, brez katerega ne more biti gostije. Okrog teh dveh jedi se je do danes ohranilo nekaj primerno živih ženitovanjskih obrednih prizorov.

c) Poronj [puran]. Na mizo prinesó pečenega purana in ga položijo pred starešino. Hkrati pa prineso še druge purane — vseh skupaj je običajno največ pet — ter jih položijo pred razne odlične svate, da jih razrežejo in nato razdele. Starešina vzame v roke velik nabrušen nož in se pripravlja, da bo purana razrezal. Nekateri hudomušni svatje prinesó v hišo sekire in gnojne vile ter hočejo nanje nabosti purana in ga potem s sekiro razsekati. Na kratko: na razne načine skušajo motiti starešino pri svečanem rezanju purana. Godci godejo, svatje pa pojó:

Oča starešina,
al' vi veste kaj,
nalite si glaž vina
in ga spite zdaj:
da bi bili bolj veseli,
bi purana nam načeli,
ki leži na mizi,
vam je najbolj blizi.

Le ga režte, le ga režte, oča starešina,
režte po hrtiži, dajte ga po hiši.

Režte ga po peroti,
dajte ga faloti.

Pevci si sproti zmišljujejo, komu naj kaj starešina dodeli. Na koncu zapojó:

Godcom pa sliši purja rit, purja rit.
Le ga režte, le ga režte, oča starešina.[2]

d) Kako bosmana »nakršujejo?« Bosmana prinesó v hišo, kakor se nameri: včasih že pred polnočjo, sicer pa po polnoči, ko nevesta seže poročenim parom v roke, kar bom pozneje prikazal. Bosman je velika podolgovata štruca boljšega kruha, kolač, v katerega vtaknejo suhe rože. Stari ljudje se spominjajo, da so nekoč krasili bosman iz testa napravljeni ženin, nevesta, svatje in muzikantje. Običajno je na gostiji več bosmanov. Včasih jih je bilo toliko, da je vsak par imel svojega. [Na letošnji svatbi v Stojncih so bili le trije bosmani.] Vsak vzame svojega bosmana v roke, kopjaš nosi največjega ter vse nosilce bosmanov pripelje v hišo. Med kopjašem in starešino se zdaj razvije dolgo pogajanje. Gre v glavnem za sledeče: kopjaš in ostali nosilci bosmanov želijo bosmane krstiti [in na mizo položiti], starešina pa jim tega še ne dovoli. Kajti poprej morajo orati, sejati, žeti, mlatiti, kositi in razna druga dela opraviti, šele nato jim naposled starešina dovoli, položiti bosmane na mizo in jih razrezati. Starešina, ki sedi za mizo, ukazuje in določa razna poljska in druga kmetska dela, podoba njih izvršitve pa je vseskozi ples. Svatje in kopjaš plešejo z bosmani v rokah. Ženitovanjski prizor z bosmani traja včasih eno ali celo dve uri, kar pač ni lahka stvar za plesalce.

Torej bosmane prinesó v hišo, vodi jih kopjaš [ali kdo od godcev]. Pridejo vsi pred starešino in kopjaš pravi:

»Oča starešina, nekaj smo dobili. Eno dete.«

Nekdo od nosilcev se oglasi: »Tota deca so na karte.«

Starešina odgovori: »Kaj bi radi z njimi? Ali bi radi h krstu peljali? Zbudite hlapca!«

Nato godba, ples z bosmani. Hlapec pride, starešina mu pravi: »Malo to poštriglaj!«

Kopjaš: »Kam zdaj?«

Starešina: »Naložite krmo za konje!«

Ples.

Kopjaš: »Krma je naložena.«

Starešina: »Pojdite v Haloze po staro krmo!«

Ples.

Kopjaš: »Je že krma tu.«

Starešina: »Po prvo jugovje pojdite!«

Ples.

Kopjaš: »Vse je urejeno. Živina je sita.«

Starešina: »Naprežite kobilo in se peljite v Zavrče!«

Ples.

---

[2] Primerjaj z zapisanimi variantami, ki so v celoti ohranjene, v Štreklju (Slov. narod. pesmi: Kadar se reže puran ali petelin, str. 266—269, zv. III.).

Kopjaš: »Se že vozimo. Zdaj smo v Zavrčah. Ali imate kaj lüka in kruha? Gospod ima guč.«
Starešina: »Pojdite po kovača! Sklepajte železo!«
Ples.
Kopjaš: »Sklepano je železo. Mar naj gremo zdaj orat?«
Starešina: »Zdaj južnjajte!«
Nato vsi plesalci z bosmani v naročju sedejo na tla. Mati jim prinesó lük, kruh in vrč vode. Jedó, pijejo in zbijajo šale. Nato vstanejo. Mati pravijo: »Glej jih, klobase bi radi jedli, lük pa ne.«
Kopjaš: »Kaj pa zdaj?«
Starešina: »K sosedu po voz!«
Ples.
Kopjaš: »Že imamo voz.«
Starešina: »Zdaj pojdite po mašino!«
Ples.
Starešina: »Zdaj lepo sejajte!«
Ples.
Kopjaš: »Kaj čmo zdaj zmlatit, ko še rastlo ni.«
Starešina: »Zorte!«
Ples.
Kopjaš: »Je že zorano.«
Starešina: »Pokosite!««
Ples.
Kopjaš: »Je že pokošeno.«
Starešina: »Pojdite obračat!«
Ples.
Starešina: »Zdaj domov znoste! Naložite in hitro domov pripeljajte!«
Ples.
Starešina: »Zdaj bomo v mlin peljali!«
Ples.
Kopjaš: »Je že v mlinu. Že vsipa.«
Starešina: »Naj zdej mel [moko] domov pripeljejo!«
Ples.
Kopjaš: »Zdaj smo že doma. Kruh gre že prek.«
Nekdo od svatov se oglasi: »Zjutraj sva z ženo kvas postavila, šla sva po mel, prideva domov, kvas je zrasel, da sva ga morala podirati. Zunaj pa sva pustila mel, ki ga pa je koza pojedla. Tako sva en drek imela.«
Kopjaš: »Kaj pa naprej?«
Starešina: »Zdaj hitro v peč vrzite!«
Ples.
Kopjaš: »So že pečeni.«
Starešina: »Ven potegnite!«
Ples.
Starešina: »Peljite k župniku, da bodo oni krstili!«
Kopjaš: »O, to pa jaz sam takoj krstim.«
Starešina: »Kako mu bo pa ime?«
Kopjaš: »P o j e d e ž.«

Ko izreče kopjaš besedo »pojedež«, morajo on in vsi plesalci dolgo plesati. Ta ples je zadnji, kajti po tem plesu smejo položiti na mizo bosmane in sicer vsakega pred svoj par, največjega, ki je z njim plesal kopjaš, pa pred starešino. Starešinov bosman pripada cel nevesti. Bosmane potem razrežejo: ene polovice ostanejo doma, druge polovice pa kuharice razrežejo v manjše koše in razdele med svate, ko gredo od svatbe domov. — Tak je približno današnji plesni prizor z bosmanom. Iz dvogovora med kopjašem in županom, ki se pa lahko ponavlja in vleče v nedogled liki

jara kača, pa moremo razbrati razvojno črto teh opravkov in del, ki jih plesalcem nalaga starešina: to so vendar vsa tista dela, ki so potrebna, da nastane nekaj takega kot je kruh bosman.[3]

e) Polnoč. Nevesta odloži poročni venec. Pred »nakršavanjem bosmana« (tudi po nakršavanju) pa nevesti odvzamejo z glave poročni venec, na glavo pa ji posadè moški klobuk. Nato nevesta odide v kamro in se preobleče v temen nedeljski gvant. Zdaj šele je žena, gospodinja. Vrne se v hišo, s seboj pa prinese hleb kruha in liter vina ter oboje položi pred starešino rekoč:

»Oča starešina,
jaz vam napijem en veseli glas,
naj bo Jezus in Marija poleg vas,
tak kak sta bila v Kani Galileji
Jezus in Marija poleg nas.«

Hleb kruha mora nevesta sama razrezati. Običajno pa že prerezanega položi na mizo tako, da ji je treba samo z nožem potegniti po hlebu. Nato seže starešini in vsem poročenim parom, ki so na svatbi, v roke. Kopjaš vzame krožnik in prične pobirati denar za muzikante in kuharice.

Pred leti so gostüvali tri do štiri dni, danes pa največ dva dni.

11. *Šaljivi prizori, nastopi, igre.*

Godci in zovčini, deloma tudi hudomušni svatje so prireditelji raznovrstnih šaljivih prizorov in iger. Ti prizori in igre, ki so različnega značaja, se prično vrstiti kmalu po obedu, nadaljujejo se po polnoči ter vse dni in noči, dokler traja ženitovanje.

a) »Duhovnik« — zapovednik in učitelj. V hišo pride »duhovnik«, ki ga nekdo od svatov ali domačih že poprej najavi. Duhovnik pride, na glavi ima papirnat škrnicelj, ogrnjen je v belo žensko spodnje krilo, nosi velika očala. Stopi na klop pri peči in čita iz velike, debele knjige:

Pozdrav in naredba za gostijo.

1. Ženin in nevesta se morata pametno obnašati ter jesti in piti, da s tem dajeta vzgled drugim svatom.

2. Morata prijazno drug drugega gledati in nad vse kazati radost eden do drugega, da ne bodo po končani gostiji svatje raznašali govorice, da sta ženin in nevesta že na gostiji pokazala, da bosta drug drugega sovražila in pretepala.

3. Starešine morajo posebno gledati na to, da svatje ves denar, ki so ga vzeli s seboj, izročijo njima in ona dva ga razdelita godcem, da gredo po končani gostiji svatje s praznim, godci pa s polnim žepom domov.

4. Svatje se morajo dostojno obnašati, pri jestvini se držati naprej, pri pijači pa nazaj.

5. Možje, ki imajo svoje žene s seboj, ne smejo gledati po drugih, morajo pač misliti, da so njihove najlepše, čeravno mogoče so poklave ali krumpaste. To velja tudi za žene, morajo isto misliti, da so njihovi možje najlepši.

6. Jesti in piti se ne sme krasti, ker vsak ima svoje rad.

7. Na gostiji se ne sme krasti, ker vsak ima svoje rad.

Te naredbe morate točno spolnjevati, potem boste pravi svati.

[3] Primerjaj »bosmana« v Pajkovih »Črticah«, str. 61—62, ter dalje Etnolog X—XI, str. 211, B. Orel »Od kruha do malega kruhka«.

Dragi ženin in nevesta.

Da bi vama vedno tako luštno bilo, kakor danes.

Godci, da bi vama vedno igrali, kakor te dni na gostiji.

Svatje, da vama ne bi naredili nobjedne škode.

Ako bi trebalo iti kateremu mejnika stavit [to je na stran], naj ga postavi lepo pri plotu, ne preveč na sosedovem, da ne bo potem prišlo do kake pritožbe, da njima ne bo trebalo po sodnijah hoditi. Vsak naj gre v pisarno in ga tamkaj postavi.

Paziti bosta mogla, da vama ne bodo sosedje na vajine njive gnoja vozili in vama s tem delali veliko škodo.

Da vama ne bi dobri ljudje kokoši krali in še kakih drugih stvari, ki so pri hiši.

Da v vajini hiši ne bi bilo nikoli nikakega papirja od sodišča, v katerem piše od kake tožbe.

Če je kje blizu hiše kaka mlaka, moraš, ti žena, paziti, da ne bo mož kadil preblizu mlake, ker ona se rada užge, potem vama zgori še lahko hiša.

Ako vama bodo kokoši nesle, naj gre zmiraj mož pobirat jajca, ker on bo zmiraj dve več prinesel kakor pa ti žena.

Ako bi vama trebalo za kaki nasvet vprašati, k meni ne pridita, ker jaz sam nič ne znam.

Če bi pa botre potrebovala, po mene tudi ni treba hoditi, ker jaz nimam nič. Vidim rad, ako kaj od drugih dobim, ne pa da še jaz kaj vama in vajnim otrokom podelim.

Zdaj pa poslušajte berilo od starih časov.

V istem času, ko se je vse to godilo, sem hodil po tri metre debelem snegu in sem videl babo brez obleke v blatu ležati.

Berilo je spisal Jurij Kotačko, ki si je kupil plug, psa in mačko. Začel bi orati, pa si je pozabil to živino dati podkovati. Rekel je svoji ženi: »Sedaj boš pa ti plug vlekla, svojo obleko boš si dol slekla.« Žena je plug vlekla, on pa je zadaj pluža in šterca na vsakem koncu si je žmic vohčija tak dolgo, da ni od babe tepen bil. Ko jih je že preveč po hrbtu dobil, je zbežal v en jarček in se med same hrastove štore skril. Sedaj pa uboga žena ihče in ihče, ker je več ne poboža nihče. Zmankale so ji drva in se napoti v isti jarček, kjer je bil skrit njen starček. Ko pride do prvega štora, pa ne zna ravno do svojega moža. Si ga hitro na rame naloži in ga doma v vrsto zloži. Ko se drugo jutro zbudi, hitro k vrsti leti, takrat se njen mož v vrsti zglasi. Sedaj uboga žena prestrašena prosi in prosi, da ji mož naj vse odpusti, njemu bo kuhala, pekla vse, kar njemu diši, da se zopet okrepi.

Na vse te besede, ki ste jih sedaj slišali in če bi jaz tukaj po zidu tolkel in tolkel, se od vas ne bode nobjeden razjokal.

b) Pravda za mejo. V hišo pride »sodnik«, takoj za njim prineseta dva fanta kmečko klop, ki je ovita v plahto. Pod klopjo in v plahti skrit leži neki moški: njegova desna roka je našemljena v prvo lutko, leva roka v drugo. Prva lutka predstavlja kmeta Plohla, druga pa kmeta Janžekoviča, oba pa se pravdata za mejo, ki naj bo nekje na klopi. Sodnik razsojuje, posreduje, pomirjuje, a vse nič ne pomaga. Kmeta se ne moreta zediniti za mejo, še celo stepeta se za njo prav pošteno. — To je nekakšno ljudsko lutkovno gledališče z ročnimi lutkami. Starejši ljudje so mi pravili, da je to silno »star špas« na svatbah.

c) Kovač podkuje konja. Eden se namaže za kovača, drugi pa našemi za konja. Zraven pride še tretji, ki mora držati konja, ko ga kovač podkuje. Konj pa začne strašno rintati, kovač se ga zboji in zbeži pred njim na peč. Konja pomirijo, kovač zleze s peči. Zdaj začne konj brcati, kovač spet prestrašen zbeži. In tako dalje.

č) Uglaševanje orgel. Dekleta in fantje stojè na klopi, v rokah imajo palčice [= piščali], nekdo [godec] stoji pred njimi in jih uglašuje.

Vsakega posamič pozove, da poskusi z njim zapeti: a, e, ali visoki c. Ker mu nekdo poje alt, drugi tenor, tretji sopran itd., jih prestavlja iz enega konca klopi na drugi in tako ureja piščali. Podoba tega prestavljanja pa je sledeča: neki močnejši moški vsakega posameznega pevca [= piščal] štuporamo nosi iz enega mesta na drugo. Med tem prenašanjem vsi ostali na klopi tega pevca s paličicami tepežkajo.

d) Ruso priženejo. Mesar zakolje ruso.

e) Kamelo priženejo.

f) V mlin nosijo.

g) Prizor z zdravnikom.

h) Amerikanski dečki. Zvijačne podobe: obraz je narisan na golem trebuhu, ves ostali zgornji del telesa je pokrit z žakljem [pokrivalo].

i) Gremo v Ameriko. Pivska igra.

j) Kako »gospodarijo« na ženinovem domu? Ako se je nevesta primožila na ženinov dom, je bila v prejšnjih časih gostija prvi dan na nevestinem domu, drugi dan pa so šele gostüvali na ženinovem domu. Nevesto in njene svate pa so domači in ženinovi svatje na poseben način sprejeli. Preoblekli so se namreč v hlapce in dekle: eden je bil mlatič, drugi terilja, tretji prelja pri kolovratu, četrti kosec itd. Ostali so štore sekali, žagali, tehtali moko, vtikali koruzo v koruznico, huškali in podobne stvari počenjali. Eden pa je bil gospodar, nosil jim je prazne kozarce. Z vsem tem so hoteli nevesti in nevestinim svatom pokazati, kako se dela na ženinovem domu, kako pridno in umno se gospodari. In res, svatje so pričeli na vse pretege hvaliti, kako skrbni ljudje so na ženinovem domu.

12. *Ženitovanjska kraja.* Poznano je, da skušajo fantje oz. svatje eno ali drugo stvar na svatbah ukrasti. Tako ukradejo na gostiji pri Sv. Marku kopjašu njegovo kopje. Odnesó mu ga in skrijejo celo v dimnik. V starih hišah so mu ga pa skrili nekje v tramovju.

Dalje skušajo ukrasti vaški grb. Grb vasi Stojnci je jetrnca [jetrna klobasa], Nove vasi: gäga [gos], Sv. Marka: sirotka itd.[4] Ta vaški grb visi na svatbi kje nad pečjo v hiši ali pa ga skrijejo v papirnatega ježa na stropu. Fantje iz sosedne vasi ta grb vneto iščejo, da bi ga ukradli in odnesli v svojo vas. Ako se ga jim posreči ukrasti, je to za vas velika sramota. Tedaj morajo vaščani skrbeti, da ga na kak način spet dobijo nazaj.

Ko gredo svatje od gostije, vzamejo s seboj, če le morejo, kak kos živinske oprave. Gospodar si mora vse ukradene stvari sam priskrbeti nazaj.

13. Ples. Plešejo polko in valček. Plešejo tudi v bližnji sosedovi hiši, ki jo za to izpraznijo. — Nevesta in ženin gresta po polnoči plesat. Godci: harmonikarji, klarinetisti itd.

14. *Pesmi.*

a) Svatovska.

Dan's v toti hišici
Smo skupaj zbrani vsi,
Pri ženinu nevesti
Smo dobre volje vsi.
Pri vinski kapljici
Zapojmo novem pari
Slovo od mladosti.

Gostje spremili so
V to farno cerkvico
Sem k sv. Marku.
Sta dva zaročenca,
Dva nova zakonska
Oblubla si zvestobo
Do groba hladnega.

[4] Več o »grbih« v Pajkovih »Črticah«, str. 46—54.

Nevesta odhaja

Kopjašev slavolok

Ženitovanjski sprevod v domači vasi

Skozi sosedno vas

Ženitovanjska pogača „bosman"

Ženitovanjska miza

Kak rožca z vrteca
Sta dan's odišla dva
Iz ledičnega stana.
Nevesto še krasi
Lep venc nedolžnosti,
Daruj ga danes zadnjič
Mariji milosti.

Ne boš več deklica
Nevesta ženina,
Ne ženin več mladenič.
Postal si danes mož,
Nevesta žena boš.
Oj bod'ta si le zvesta
Do konca vajnih dni.

Starešina blagi mož
Imajo dosti rož.
Tam v šopeku na prsih
Pa lepših rožic ni,
Kot tri so z visočin,
Ki hoč'jo vama dati
Jih danes za spomin.

Ta prva rožica,
Ki vama Jezus da,
Je zakonska mira.
Kjer ljubi mir bedi,
Bog blagoslov deli
In srečno vsako hišo
Na svetu naredi.

Ta druga rožica
Ljubezen zakonska.
Sprejmita za darilo,
V nadlogah naj cveti,
Če Bog jih poslal bi,
Gotovo vama lahko
Bo vse premagati.

Je tretja rožica
Marija milostna,
Veli se ji edinost.
V edinosti je bla
Marija z Jožefom
In prišla sta obadva
V prelep nebeški raj.

Te tri rožce so,
Ki dati hočejo
Dan's vama starejšina.
Jih v srca sprejmita,
Lepo obljubita,
Da bosta spolnjevala
Prelepi nauk ta.

Saj danes rožico
Mladosti ljubljeno
Sta v zakon spremenila.
Zato si spletajta
Še tale venec zdaj,
S katerim bosta prišla
Po smrti v sveti raj.

So oče v večnosti,
Gospodar so tukaj bli,
Še mati so ostali.
Spoštujta jih lepo
Do pozne starosti,
Da boste vsi veseli
Spet zbrani v večnosti.

Poprej kak sklenemo
Mi tole pesmico,
Na ženinovo zdravje,
Na zdravje ženina,
Nevesta njegova,
Da zdrava in vesela
Živita v zakonu.

Na zdravje naj velja
Današnja pesmica
Vsem, ki so tukaj zbrani,
Botrina, sosedje,
Da jim veselje bo,
Vsi skupaj si zapojmo
Veselo: živijo, Amen.

b) Od ženina in neveste.

Jaz sem iz fanta ženin posta,
mož pa še bom danes osta,
zjutraj pa bom mož skrblivi,
dobre volje ženka živi.

Jaz sem deklica nevesta,
zjutraj pa bom žena zvesta,
v kuhinji piskre bom preštela,
če še je vsaka burkla cela.

Tvoja reč me hitro piči
tok se ti nič vcoj ne vtiči.
Če šege ne veš pri hrami,
tok si že z glavoj pri trami.

Kdaj bom pijan, te me pusti
in z jezikom me nič ne hujsti,
jesti pa mi moraš dati
in prav mehko mi postlati.

Oj, pijana ti krluga,
zdaj se ti bo začela druga.
Če pijanec boš mi grata,
ne boš šel skoz hišna vrata.

Čakaj baba, tota nede,
jaz čem jesti iz svoje sklede,
jaz sem gazda svoje hiše,
drugi gučat nima niše.

Če si gazda svoje hiše,
dolg se ti nabira više,
streha pa ti rebra kaže,
da se le tvoj gut namaže.

Oj pijanost precartliva,
saj si hrastje vso zariva,
hujčje pa si drugim šenka,
doma pa nam kruha menka.

Saj ne jem nič doma kruha,
indi se mi bolše kuha,
ti mi daješ laško repo,
v krčmi pa je piše lepo.

Dol si sedi moja ženka,
naj ti jezik več ne klenka.
Boma pila vince sladko.
Te bo nama v krčmi kratko.

Janžovca še nema pila,
saj krčmarju nije sila,
saj ma potli plačala,
kdaj ma kravo odala.

Zdaj sem zveda, kaj maš v glavi.
Tebe čuk naj s krčme spravi.
Ti si hujša še pijanka,
zato gre ti z riti janka.

c) Bratec iz Ljublance. [Hagada.][5]

Bratec od Ljublance
poveda nam ta prvo.
Prva je edini Bog,
Oče, Sin in sv. Duh,
na nebu on kraljuje.
Bunka, bunka, bunka, bum,
zdaj ga bomo pili.

Bratec od Ljublance
poveda nam ta drugo.
Dve sta tabli Mojzesa,
Prva je edini Bog,
itd.

Bratec od Ljublance
poveda nam ta tretjo.
Tri so božje pršone,
dve sta tabli Mojzesa,
itd.

Bratec od Ljublance
poveda nam četrto.
Štirje so evangelisti
itd.

Bratec od Ljublance
poveda nam ta peto.
Pet je Kristusovih ran
itd.

Bratec od Ljublance
poveda nam ta šesto.
Šest vrčov friške vode,
ki Jezus storil vino je
tam v Kani Galileji.
Bunka, bunka, bunka, bum,
Zdaj ga bomo pili.

Bratec od Ljublance
poveda nam ta sedmo.
Sedem svetih zakramentov,
šest vrčov friške vode,
ki Jezus storil vino je
tam v Kani Galileji.
Bunka . . .

Bratec od Ljublance
poveda nam ta osmo.
Osem božjih blagorov
itd.

Bratec od Ljublance
poveda nam deveto.
Devet je korov angelov
itd.

Bratec od Ljublance
poveda nam deseto.
Deset je božjih zapovedi
itd.

Bratec od Ljublance
poveda nam enajsto.
Ednajst tisoč d'vic je bilo
Kri za Jezusa prelilo
itd.

[5] Primerjaj z zapisanimi variantami v Štreklju (Slov. narod. pesmi III., str. 770—793).

Bratec od Ljublance
poveda nam dvanajsto.
Dvanajst je božjih lastnosti,
ednajst tisoč d'vic je bilo,
deset je božjih zapovedi,
devet je korov angelov,
osem božjih blagorov,
sedem svetih zakramentov,
šest vrčov friške vode,
pet je Kristusovih ran,
štirje so evangelisti,
tri so božje pršone,
dve sta tabli Mojzesa,
prva je edini Bog,
Oče, Sin in sv. Duh.
Na nebu on kraljuje.
Bunka, bunka, bunka, bum,
Zdaj ga bomo pili.

č) Ostale pesmi.

Na velkem tam oltarju
ena ptičica sedi,
en glažek sladga vinca
v krempeljčkih drži
itd.

Jaz ženinu srečo iz srca želim,
mu prihodnjost najboljšo želim.

Ti ženo imaš zvesto sedaj,
ne smeš je jeziti, Bog tega ne daj.

Drugače ti kuhala, pekla ne bo,
tud' žgančkov solila ne bo.

Ti, žena, bodi možu pokorna za sploh.
naj melje na pejtl al pa na floh.

Trikut, trikut, trikut je,
v vsakem kotu so gostjé,
hopsasa, narejsasa,
gostüvanje se vživa.

15. *Verovanja.*

Nevesta mora, ko pridejo ponjo, hitro skozi okno pogledati, da vidi poprej ona njega, kot pa on njo.

Ko pride nevesta v hišo, kjer jo pričakuje ženin s starešino in svati, mora ona prva hitro nekaj reči. To pomeni, da bo dobila nad možem veliko oblast.

Ko odhajajo k poroki, prosi nevesta svojega ženina: »Daj mi Bogeca v žep, da bom srečna s teboj.«

Ko pride nevesta od poroke v hišo, mora hitro uro naviti, da bo zvesta in srečna.

Nevesta ne sme priti k hiši v torek. S torkom je v zvezi torklja, zli duh, ki prinaša nesrečo. Pri Sv. Marku posvare starši otroke: »Otroci, tiho bodite, torklja je na dil'.« Torklja zmeša tudi predicam štrene.

Ob polnoči prereže nevesta hleb kruha. Če ga lepo prereže, zlasti pa tako, da pade polovica hleba pred starešino, druga polovica pa na drugo stran, tedaj bo dobra gospodinja.